

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ СУЧАСНОЇ ГЕОПОЛІТИКИ

Постановка проблеми. Світова цивілізація в двадцять першому столітті характеризується високою динамічністю політичних, економічних, глобальних, соціальних, культурних процесів, що спричинили фундаментальні геополітичні зміни на політичній мапі світу і що сприяло формуванню нових тенденцій і перспектив суспільного розвитку.

Сьогодні теоретичні засади сучасної геополітики знаходять свій відбиток у низці концепцій, які дозволяють систематизувати, аналізувати, передбачати конкретні шляхи розвитку політичних інститутів, визначати головних геополітичних акторів. Незважаючи на численні напрацювання у зазначеній сфері, сучасна геополітична наука немає загальноприйнятого та чіткого визначення. Теорії, концепції, моделі розвитку стають все більш неоднорідними й мають інколи досить суттєві відмінності, що потребують окремої уваги. Через це важливу роль відіграє процес переосмислення, аналізу напрямків сучасної геополітики, адже однією з нагальних проблем є досягнення геополітичного та геостратегічного балансу інтересів, збереження національної культури та ідентичності кожної країни.

Мета. З'ясувати основні напрямки сучасної геополітики, проаналізувати їх особливості та вплив на внутрішню політику держави.

Для досягнення мети ми ставимо наступні завдання:

- висвітлити характерні риси сучасної геополітичної реальності.
- визначити та проаналізувати основні сучасні геополітичні напрямки, дослідити їх чинники.

Виклад матеріалу. Мінлива геополітична реальність вимагає постійного осмислення природи міжнародних відносин, пошуку закономірностей і виявлення основних тенденцій їх розвитку, визначення ролі просторово-територіальних чинників у формуванні світового порядку. Спочатку геополітичні уявлення склалися в рамках різних галузей знань: філософії, історії, політики, географії, права, військового мистецтва, історії дипломатії. Поступово ці ідеї набули форми теорій і концепцій, звільнилися від впливу релігії, моралі, філософії та стали описувати реальні просторові моделі взаємин держав. Водночас об'єктом геополітики стала ідея світового політичного порядку [3].

У сучасних геополітичних концепціях спільним є те, що головним чинником, що забезпечує політичну важливість суб'єкта геополітики, є опанування ним нових інформаційних, фінансових технологій і комунікацій. Незначні геополітичні сили можуть вдатися до відповіді у вигляді актів тероризму, екстремізму, сепаратизму. Виходячи з цих реалій, нині в центрі геополітики стоїть питання регіонального співробітництва, міжнародної інтеграції, боротьби з тероризмом, а всередині країни – електоральної політики, врахування регіональних особливостей у розповсюдженні релігій та культур, влаштування національних, мовних, релігійних та інших меншин, боротьба з сепаратизмом та екстремізмом.

Реалізація здобутків геополітики як однієї з провідних наук сучасності надає змогу державам обирати свою зовнішньополітичну стратегію розвитку, захищати національні інтереси та розвиватися на міжнародній арені. Сучасна геополітика – це складний комплекс здебільшого неоднозначних і спірних проєктів. Часто геополітичні концепції сприяють функціонуванню та забезпеченню могутності виключно наддержав. Тому важливо адекватно аналізувати сучасні геополітичні концепції та визначати можливості прийняття їх ідей до певного використання [2].

Основні напрямки сучасної геополітики: атлантизм, мондіалізм, прикладна геополітика, європейські «нові права», неоевразійство.

Атлантизм як напрямок сучасної геополітики характеризується політикою економічного, військового і політичного зближення держав Північної Америки та Західної Європи на основі єдиної системи соціальних норм, спільних ліберально-демократичних цінностей, індивідуальної свободи та верховенства закону. Основоположником цього напрямку був Ніколас Спайкмен. Після краху біполярної системи світу атлантизм успішно претендував на провідну культурну політичну роль у планетарному масштабі: новітні програми вестернізації та модернізації незахідного світу передбачали повсюдне впровадження еталонів англо-американського світу. У 21 столітті, з огляду на війну в Іраку та поширення тероризму, філософія атлантизму набула відтінку «війни проти тероризму» [1, с. 38-39].

Сутністю геополітичної концепції мондіалізму є утвердження повної планетарної інтеграції, переходу від множинності держав, народів, націй і культур до «уніфікованого світу». Мондіалізм другої половини ХХ ст. передбачав два варіанти розвитку подій: повну перемогу Заходу над Сходом в їх геополітичному протистоянні або конвергенцію двох ідеологічних таборів в життєздатну комбіновану конструкцію. Реалізувався перший варіант, тому зосередження геостратегічної влади Заходу в руках Сполучених Штатів своїм результатом мало перетворення цієї країни в «штаб мондіалізму» [1, с.40-41].

Наприкінці 60-х років у Франції виникла геополітична течія «нові права». Провідним принципом «нових правих» став принцип континентальної політики. Всі етноси, що населяють Європу, вихідці з Індії, тобто мають спільне минуле, а тому повинні мати і спільне майбутнє. Сутність теорії зводиться до того, що держава повноцінно може розвиватись тільки тоді, коли володіє достатнім геополітичним простором, великими територіями. Держави Європи мають створити єдину імперію, що протистоїть США. [1, с. 42].

В Європі 70-х років ХХ ст. склалася ще одна потужна течія – прикладна геополітика. За цим напрямком завдання геополітики полягає у вирішенні локальних проблем: вивчення настроїв електорату, вплив мас-медіа на суспільну думку, формування іміджу політичного лідера, тобто тих, які мають не планетарний, а регіональний характер [1, с. 43].

Наприкінці 60-70-х років ХХ ст. розрізнені течії євразійства сформувались в якісно нову течію – неоевразійство. Як нова течія неоевразійство має кілька різновидів. Один з них – представники течії національної ідеоократії імперського континентального масштабу. За цією течією Росія – це весь геополітичний великий простор, її завдання і місія – утворення імперії євразійського соціалізму. Ліберальну економіку, створювану російськими реформаторами, вони вважають прикметою атлантизму. Представники протилежного напрямку визначають стратегічну важливість Європи для завершення євразійського «великого простору». Ще одна течія неоевразійства підтримує і розвиває ідеї, покликани відновити економічну взаємодію колишніх республік Радянського Союзу. Йдеться в основному про економічне євразійство. [4].

Висновки. Отже, наприкінці ХХ – початку ХХІ століття було покладено початок формуванню альтернативних напрямків, стратегій, що дозволяють нам побачити якісну трансформацію геополітичної науки, все це відбулося під впливом глобалізаційних процесів разом з розвитком традиційних підходів у стратегічному аналізованні. Цей час став для геополітики періодом випробування, періодом надання відповідей щодо трансформацій сучасних міжнародних систем. Серед основних напрямків сучасної геополітики на перший план висуваються економічні, воєнні, технологічні, інформаційні чинники, це можна обґрунтувати появою нових геополітичних суб'єктів та принципово нових форм взаємодії – міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій, міжнародних терористичних угруповань, при цьому географічні характеристики виступають як другорядні.

Список використаних джерел

1. Кудряченко А. І., Рудич Ф. М., Храмов В. О. Геополітика : підручник. Київ : МАУП, 2004. 296 с. URL: <http://librarysnu.at.ua/Geopolitika.pdf> (дата звернення: 28.04.2021).
2. Літвін Л. А. Сучасні геополітичні концепції: висновки для України. Політичне життя. 2019. № 4. С. 109-115. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.4.15> (дата звернення: 28.04.2021).
3. Погрібна В. Л. Сучасна геополітика – торжество реалізму над ідеалізмом? *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 3. С. 220-223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnyuas_2016_3_28 (дата звернення: 27.04.2021).
4. Сучасні геополітичні теорії та школи. URL: <http://studies.in.ua/ru/geopolitika-seminary/1287-suchasn-geopolitichn-teoryi-ta-shkoli.html> (дата звернення: 29.04.2021).